

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 6 (Aralık/December 2021), s. 259-267.
Geliş Tarihi-Received: 15.11.2021
Kabul Tarihi-Accepted: 13.12.2021
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1023845

Risâletü'n-Nushiyye'de Su Metaforu

Water Metaphor in Risâletü'n-Nushiyye

Şerife SAZAK*

Öz

Metafor, dildeki kavramlar arasında çeşitli bağlantıların kurulmasıyla elde edilen ve sözcüklerin farklı anlam bilimsel niteliklerinin ortaya çıkmasını sağlayan bir yapıdır. Bu yapının ortaya çıkmasında sözcükleri farklı bakış açılarıyla yorumlayan insan faktörü devreye girer ve bu durum metafor kavramının oluşmasında kültürel etmenlerin de önemli bir rol oynadığını gösterir. Dolayısıyla çeşitli kaynaklarda birçok tanımı yapılan metafor kavramı, bir milletin kültürel kodlama yoluyla meydana getirdiği ortak hafızaya ait unsurlardan önemli izler taşır. Bu izlerden önemli detaylar taşıyan su metaforu, içinde yaşama dair tüm kavramları barındırması dolayısıyla eserlerde sıkça yer verilen bir kavramdır. Metafor, eserlerin içeriklerine göre değişen ve zenginleşen bir kavram olması dolayısıyla ayrıntılı olarak incelenmesi mümkün olan bir yapıdır. Ayrıntılı incelemeye fırsat veren birçok eser türü yanında dinî, tasavvufî içeriğe sahip olan eserler, metafor kavramının bütünüyle ortaya konulmasında tamamlayıcı bir rol oynar. Çünkü bu tür eserlerde, yaratıcının yüceliğinin insanın dünyadaki varlığının konumu ile kıyaslanmasında sonsuzluk, saflık, arınma, yok etme vb. niteliklere sahip olan su metaforu, yaygın bir kullanıma olanak sağlar. Bu çalışmanın amacı, yetkin eserleriyle Türk Edebiyatındaki önemli yapıtları meydana getiren usta şair Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eseri kapsamında su metaforunun hangi sözcükler aracılığıyla eserin hangi beyitlerinde yoğunlaştığının tespit edilmesidir. Bu bağlamda, eserdeki beyitlerde geçen su metaforuna ait unsurlar yorumlanmış ve bu unsurların çeşitliliği değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Risâletü'n-Nushiyye, metafor, su metaforu.

Abstract

Metaphor is a structure that is obtained by establishing various connections between concepts in the language and enables the emergence of different semantic qualities of words. In the emergence of this structure, the human factor, which interprets words from different perspectives, comes into play, and this shows that cultural factors also play an important role in the formation of the concept of metaphor. Therefore, the concept of metaphor, which has many definitions in various sources, bears important traces from the elements of the common memory created by a nation through cultural coding. The water metaphor, which carries important details from these traces, is a concept that is frequently included in the works because it contains all the concepts about life. Metaphor is a structure that can be examined in detail because it is a concept that changes and enriches according to the content of the works. In addition to many types of works that allow for detailed examination, works with religious and mystical content play a complementary role in revealing the concept of metaphor in its entirety. Because, in such works, in comparison of the sublimity of the creator with the position of human existence in the world, there is an eternity, purity, catharsis, destruction

* Öğr. Gör. Dr., Başkent Üniversitesi Anadolu OSB Meslek Yüksekokulu, e-posta: ssazak@baskent.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9537-2103>.

and so on. The water metaphor, which has many qualities, allows widespread use. The aim of this study is to determine which words and couplets of the work, through which words, the water metaphor is concentrated within the scope of Risâletü'n-Nushiyye, a work of master poet Yunus Emre, who created important works in Turkish Literature with his competent works. In this context, the elements of the water metaphor in the couplets in the work were interpreted and the diversity of these elements was evaluated.

Keywords: Risâletü'n-Nushiyye, metaphor, water metaphor.

Giriş

İnsanlarla kurduğumuz iletişim, aldığımız eğitim, yaşam boyunca karşılaştığımız çeşitli durumlar vb. konularda karar verme, onaylama, düşünme vb. süreçlerin temelinde aktif zihinsel süreçler hâkimdir. Bu zihinsel süreçler de temelinde anlamlandırma işlemine dayanır. Anlamlandırma devreye girdiğinde ise doğal olarak günlük hayatta basit bir olay gibi gözükken her durum aslında arkasında birtakım evreler barındırır. Dolayısıyla burada dil bilimi ile bir ilişki ortaya çıkar. Çünkü anlamlandırma dediğimiz şey, dil biliminde anlam bilimi başlığı altında incelenir. Metafor terimi de bu başlık altında ele alınabilecek konulardan biridir. Günlük hayatta ya da edebî eserlerde duyguları ve düşünceleri ifade etmede anahtar niteliği taşıyan bazı anlatım şekilleri mevcuttur. Bu anlatım şekli, ifadeleri tekdüzelikten çıkarır. Bu noktada, metafor terimini atasözü ve deyimler gibi anlatımı zenginleştiren bir unsur olarak nitelendirebiliriz.

Metafor sözcüğü, edebiyat ve dil bilimi alanlarının dışında psikoloji, felsefe, sosyoloji vb. alanlarında da sıkça kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla metafor, etkili anlatımı sağlama işlevinden ötürü geniş bir alanda başvurulan yapıdır. Ortak toplum hafızası gerektiren bir yapı olan metafor, bu yönüyle kültürel kodlamaya dayanır. Toplum tarihinde yaşanan bir afet, savaş vb. durumların halkın hafızasına kazınarak belirli bir nitelik kazanması, sosyoloji ile metaforu bir araya getirir. Toplumda yaşanan olayların insanlarda bıraktığı izler ve bu izlerin yorumu ise psikoloji ile metaforu ortak bir noktada buluşturur. Aytekin (2021), psikoloji ve metaforu ortak bir paydada birleştirdiği yazısında şu açıklamaları yapar:

“Ad, anlamdan önce gelir. Psikoterapide metaforla yapılan bir adlandırma danışanı terapiye getiren nedenin kapısını aralar. Derin anlam, altta yatan o güçlü kaygı ve diğer duygu düşünceler göz kırpar. İlerledikçe de o anlamın nasıl genişlediği görülür. Travmatik yaşantıya yeni -ama bir o kadar da eski- bir ad verilir ki ardından anlamı sürüklesin. Böylece yüzeğe çıkana yeni bir form kazandırmak için de ilk adım atılmış olur. Bir nevi işlevsel olmayanı yeniden doğurma işlemidir metaforlaştırma süreci.”

Bilginin araştırılması olarak tanımlayabileceğimiz felsefe ise düşünce kuramları oluşturmada ve bu kuramları ifade etmede metafordan yararlanır. Felsefe ve metafor arasında iki tür ilişkinin olduğunu belirten Ayık (2009, s. 55), metaforun epistemolojik ve ontolojik gerçekliğinin ele alınması ile dilde kullanımı olan ifade biçimi olarak belirlenmesi yönünden bu iki ilişkiye dikkat çekmiştir.

Metafor, duygu ve düşünceleri bireysel ya da toplumsal olarak aktarmada evrensel yani birleştirici bir rol oynar. Dilin hayal evreni olarak nitelendirebileceğimiz metafor, insanoğlunun bilgi birikimini yansıtır ve dilde anlatım kolaylığı sağlar. Dolayısıyla dili kullanma sanatı şeklinde tanımlayabileceğimiz metaforlar, bize dilin incelenmesinde yeni kapılar açan estetik bir güç olarak ele alınabilir.

1. Metafor Terimi

Temelde anlam bilimi ile ilişkilendirebileceğimiz metafor kavramının tanımlanması konusunda birtakım görüş ayrılıkları mevcut olduğu için literatürde birçok metafor tanımı mevcuttur.

Metafor, *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*'nde "mecaz" şeklinde tanımlanmıştır. Coşkun (2014, s. 27-43); belâgattaki¹ istiare, belîğ ve teşbih sanatlarının Batı retorikinde "metaphor" terimine karşılık geldiğini belirtmiş ve Batı retorikinde benzetme edatının kullanılmadığı teşbihlere *metafor (istiare)* denildiğini aktarmıştır. Karaağaç (2018, s. 466-585) ise *metafor* madde başında *iğretilemeye* gönderim yapar ve bu terimi "*bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumu*" olarak tanımlar. Toklu (2003, s. 97), eserinde eğretilme konusu dâhilinde "*Eski söz sanatlarından biri olan ve hemen hemen dilin her alanında kullanıldığını gördüğümüz eğretilmeyi, iki nesne ya da kavram arasındaki benzerlik ilişkisine, benzer anlam özelliklerine dayanarak birinin adını diğerine aktarma olarak tanımlanabilir.*" açıklamasını yapmıştır. Aksan (2009, s. 183), *aktarmalar* başlığı altında ele aldığı *deyim aktarmasını (metaphor)* "*sözcüğün dile getirdiği kavramla onun gösterileniyle bir başka kavram arasında çoğu kez benzetme yoluyla bir ilişki kurarak sözcüğü o kavrama aktarma olayı*" şeklinde açıklamıştır. Koca Sarı (2012, s. 1) ise metaforu şu şekilde tanımlamıştır:

"Metafor, bir kavramı daha farklı, belirgin ve canlı bir şekilde ifade etmek için başka bir kavramın kaynak olarak belirlenmesi ile iki kavram arasında benzerlik, karşılaştırma, çağrışım veya yakınlaştırma ilgisi kurulması sonucu meydana gelen anlam ilişkisidir."

Çeşitli araştırmalarda mecaz, istiare, belîğ, teşbih, eğretilme, deyim aktarması gibi farklı adlandırmalar yapılan metafor teriminin çoğunlukla mecazın anlam alanıyla bağdaştırılarak aynı terimler gibi açıklandığı görülmektedir. Bu duruma açıklık getiren Demir ve Karakaş Yıldırım (2019, s. 1088), mecazı, bir şeyi ifade ederken farklı bir anlatım şekline başvurulması olarak tanımlarken metaforu, anlatım şekli dâhilinde bir unsurun anlatım aracı olarak kullanılması şeklinde tarif etmiştir:

"Mecaz, iki sözcük arasındaki alışverişi yani ödünçlemeyi ifade etmektedir. Metafor ise donmuş (gelişmesini tamamlamış / stabil) ya da gelişmekte / oluşmakta olan, kurgulanmış veya kurgulanmakta olan bir tasavvurun kendisidir."

Yabancı literatürde de çeşitli kaynaklarda metafor tanımlarına yer verilmiştir. Aristoteles, *Poetika* adlı eserinde metafor için şu açıklamayı yapmıştır:

"Mecaz (metaphoria) bir sözcüğe, kendi özel anlamının dışında başka bir anlam verilmesidir. Bu da (1) cinsin anlamının türe verilmesi, (2) türün anlamının cinse verilmesi yahut (3) bir türün anlamının bir başka türe verilmesiyle yahut da son olarak (4) bir orantıya göre olur." (Aristoteles, 1987, s. 59-60).

Crystal (2008, s. 98), *kavramsal metafor (conceptual metaphor)* madde başında, "*Bilişsel anlam bilimiyle ilişkili teoride metafor, terimler açısından bir kavramsal alanı anlama sürecidir.*" açıklamasını yapmıştır. Hartmann ve James (2002, s. 93) ise "*Genellikle bir şeyi belirten sözcük veya öbeğin başka bir yönünü belirtmek için anlam bilimsel alanda kullanılan bir kavramdır.*" şeklinde metaforu tanımlamışlardır. Metaforların iki kavram arasındaki benzerlik ilişkisine göre kurulduğunu ifade eden Hartmann ve James, virüs sözcüğünü hem bilgisayarda yıkıcı bir etki yaratması hem de insan vücudunda enfeksiyona neden olan bir yapı olması dolayısıyla metafora örnek olarak göstermişlerdir.

¹ Dil bilgisi kurallarına göre doğru ve fasih olan bir sözün, maksat, zaman ve muhabata uygun olarak bedii bir şekilde ifade edilmesini inceleyen ilim (Coşkun, 2014, s. 13).

Kavramsal Metafor Kuramı'na göre metaforun bilişsel bir süreç olduğunu ifade eden Çiçekler ve Aydın (2019, s. 18), Lakoff ve Johnson'ın kullandığı AŞK YOLCULUKTUR metaforunu Türkçe ile ilişkilendirmiş ve "Eski eşiyile yolları ayrıralı çok oldu." tümcesiyle örneklendirmişlerdir (Çiçekler ve Aydın, 2019, s. 18).

Standart dilde metaforların kullanımının çoğunlukla bilinç dışının kontrolünde olduğunu vurgulayan Şahan (2014, s. 61-62), metaforu çözümlmek için bazı unsurlara dikkat çekmiştir:

"1. Kişi bilinçaltından gelenleri dilsel ifadeye döktüğü için konuyla ilgili zihninin arka planı.

2. Bilinç dışından ödünçlediği bu metaforlardan hareketle kültürel, toplumsal, etnik, siyasi zeminin ve yaşadığı çevrenin etkileri (aşka bir İngiliz ile bir Türkün farklı bakacağı gibi).

3. Zihinlerimizde bilinçli olarak sonradan empoze edilen metaforların varlığı (bir ülkenin sınırları içine askeriniz ile girdiğinizde özgürlük getirdiğinizi söyleyebileceğiniz gibi).

4. Her insan gibi bilinçdışı metaforlarla standart ilişkisini sürdüren şairin, olağanüstü dilsel ifadelerle dönüştürdüğü yaratıcı metaforlarla aynı zamanda bizim bilinçaltımıza da müdahil olabileceği."

1.1. Su Metaforu

İnsan hayatının başlangıcından sonuna kadar ihtiyaç duyulan, beslenme, temizleme, söndürme vb. işlevleriyle ön plana çıkan, farklı yapılarıyla mevsim döngülerini oluşturan, hayatın temeli olan değişim ve dönüşümün temsilcisi sayılabilecek nitelikte olan unsur, sudur. Suyun var etme özelliği olduğu gibi yok etme özelliği de vardır. Bu karşılık, suyun birçok döngüyü içinde barındıran zengin bir oluşum olmasına yol açmıştır.

İnanç ve kültür dünyasında suyun; hayat, sonsuzluk, bereket ve kutsallığa işaret ettiğini belirten Çatak (2015, s. 61), suyu tüm kaynağı içermesi ve bütün cinslerin kendisinden oluşmasıyla ele almıştır.

Gürkan (2009, s. 442), eserinde suyun canlılık ve büyüme kaynağı olduğuna işaret ederek hem hayat, bereket ve kutsallık sembolü hem de insanı zor durumda bırakmasından dolayı tehdit unsuru olması yönüyle su kavramını açıklamıştır.

Su metaforu, eserlerde birçok farklı kavramı ifade etmede kullanılan bir unsurdur. Dolayısıyla Türk Edebiyatının her alanında kaleme alınan eserlerde sıkça başvurulan bir metafordur. Türklerin tabiat kültüründe suyun önemli olduğunu vurgulayan İnan (1976, s. 38-40), yer - su kavramlarının Orhon yazıtlarında Türklerin koruyucu ruhları olarak ifade edildiğini aktarmış ve ırmak, göl, pınar kültlerini de eski Türklerin tabiat kültlerine dâhil etmiştir. Ögel (2010, s. 106-07), Türk mitolojisinde "hayat suyu" motifinin önemli bir yer teşkil ettiğini belirtir ve bu motifin ölenlerin gizemli bir şekilde dirilmesi anlamına geldiğini ifade eder. Ayrıca eski Türklerin de bu kavramı kullandığına işaret ederek Yunus Emre'den bir şiir örneği verir:

"Nideriz hayat suyun biz canı yağmaya verdik,
Gevherleri sarrafa, ma'den yağmaya verdik."

Kutadgu Bilig eseri bağlamında metaforla ilgili çalışma yapan Eker (2021, s. 204) ise "Söz sudur." metaforuna şu örneği vermiştir:

"Biliglig kişiniñ sawı eksümez
Akıglı süzüük yul suwı eksümez"

(Bilgili insanın sözü eksilmez; akan duru pınarın suyu kesilmez.)"

Hayatın temelini oluşturan ana unsurlardan biri olan su, kendisinden daha büyük yapıların oluşmasında belirleyici bir rol üstlenir ve bu duruma bağlı olarak çeşitli kavramlarla birlikte ele alınır. Bunlardan bazıları deniz, köpük, dalga, ırmak, göl, akarsu, nehir, dere vb. yapılardır. Dolayısıyla su unsuru, çeşitli eserlerde bu yapılarla birlikte işlenmiştir.

Mevlânâ'nın eserlerinde en çok yer verdiği sembollerden birinin deniz metaforu olduğunu aktaran Yıldırım (2018), Mutlak Varlık'ın en çok güneş ve deniz sembolleriyle anlatıldığına dikkat çekmiştir. Ayrıca deniz - köpük kavramları bağlamında Mevlânâ'dan hareketle şu açıklamaları yapmıştır:

"Dünyada görülen ve insanı büyüleyen bütün güzelliklerin güzellikleri, onun güzellik denizinden birer damla fakat susuzluk hastalığına tutulmuş bir kişi, bir damla ile kanar mı? (DC1-18/3).

Damla; küçüklüğü, acziyeti, muhtaçlığı sembolize etmesi yönüyle mevcudatı veya özde insanı anlatmaktadır. Buna karşılık sonsuzluğu, uçsuz bucaksızlığı, büyüklüğü ve damlalar başta olmak üzere bütün suların kendi mahiyetinde kaybolması itibarıyla deniz, Mutlak Bir'i sembolize etmektedir. Damla denize karışarak yok olur. Aslında buradaki yok oluşun ardında mutlak ve sonsuz bir var oluş gizlidir."

Koca Sarı (2012, s. 190), çalışmasında Kutadgu Bilig'de "Bilgi, denizdir." kapsayıcı metaforuna şu şekilde örnek vermiştir:

"negü tir eşit emdi bilgi tenğiz
sözün yanğzatur körse kızgu menğiz (480)

Dinle, şimdi bilgisi deryalar gibi derin olan ne der; dikkat edersen, hayatından memnun insan bu sözü buna benzetir.

Kaynak alan: Deniz Hedef alan: Bilgi"

Lakoff ve Johnson (1980, s. 29-30), yaptıkları metafor sınıflandırmasında su metaforunu, *ontolojik metafor* başlığı altında *kapsayıcı metaforlara* dâhil ettikleri *yer - alan metaforları* içerisinde incelemişlerdir.

2. Risâletü'n-Nushiyye

Türk Milleti'nin yetiştirdiği en büyük şairlerden olan Yunus Emre, asırlar boyunca zevkle ve hayranlıkla okunan, bugün de şiirleri yalnız bizde değil birçok ülkelerde ilgi uyandırmış bulunan müstesna bir şahsiyettir. Yunus Emre, XIII. Yüzyılın son yarısı ile XIV. Yüzyılın başlarında yaşamıştır. Hak yoluna erişme amacına Tapduk Emre'ye mürit olduktan sonra ulaşabilmiştir. Halk vezni ve halk dili ile şiirler kaleme alan Yunus Emre, eserleri ile ünü geniş bir alana yayılan en önemli Türk şairlerinden biridir (Köprülü, 1976, s. 261-85).

Kaleme aldığı eserler ile evrensel bir üne sahip olan Yunus Emre'nin 1307 tarihinde kaleme aldığı *Risâletü'n-Nushiyye*'nin konusu, tasavvufi öğütlerdir. Yunus Emre, eserini giriş bölümü hariç olmak üzere beş bölümde işlemiştir. Bu bölümler; nefis (açgözlülük) ve ruh (gönül zenginliği), kendini beğenme ve alçak gönüllülük, öfke ve sabır, kıskançlık-cimrilik ve cömertlik, dedikodu-iftira ve doğruluk konularından oluşmaktadır. Eserde semboller ve mecazların kullanılması, eserin alegorik bir özelliği olduğunun göstergesidir (Boz, 2012, s. 4-23).

Risâletü'n-Nushiyye, belli bir plana göre yazılmakla birlikte eserin üslubu, Yunus'un ilahilerine göre daha az şiiriyet ve lirizm taşır. Eserdeki simbolizm

mükemmeldir. Buradaki kavramlar soyut olup genellikle teşhis (kişileştirme) sanatıyla işlenmiştir. Didaktik bir öykü olan *Risâletü'n-Nushiyye*, insanın olgun insan olma yolunda yaşadığı manevi yolculuğunu anlatmaktadır. Yunus, bu mana yolculuğunu anlatırken devrin sosyal ve kültürel değerleriyle, nefisle mücadele, aşk ve muhabbet, kanaat, ıstırap gibi hâllerin evrensel kavramlarını kaynaştırıp kısmen sembolik bir mesnevi kaleme almıştır (Tatçı, 1990, s. 58). Bu anlatım zenginliği, eserdeki metaforların çeşitli yönlerden incelenmesine olanak vermiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Söz varlığı açısından zengin olan Yunus Emre'nin kaleme almış olduğu *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserin metaforla ilgili yapılan çalışmalarda ortaya konulan metafor kavramına göre incelenmesi araştırmanın ilk amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın diğer bir amacı ise eserde su metaforu içeren beyitlerin belirlenerek su metaforunun hangi sözcüklerde görüldüğü ve toplam kaç beyitte su metaforu bulunduğunu tespit etmektir.

Yöntem

Bu çalışmada metafor kavramının çeşitli alanlarda nasıl ele alındığı ve yapılan metafor tanımlamaları hakkında yerli ve yabancı kaynaklardan veriler derlenerek metafor kavramı hakkında bilgi verilmiştir. Su metaforunun hangi metafor türüne dâhil edildiği belirlenmiştir. Erdoğan Boz'un *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserinden yararlanılarak su metaforu görülen beyitler incelenmiş ve yorumlanmıştır. Beyitlerden su metaforu içerenler numaralandırılarak sıralanmıştır. Su metaforu, geniş bir bakış açısıyla birlikte ele alınarak deniz, nehir, ırmak, dere vb. sudan oluşan tüm yapılar ve sözcükler çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Her beytin altında metafor ilişkisini kuran yapılar bütüncül olarak incelenmiştir. Değerlendirme yapılırken su metaforunu oluşturan sözcükler göz önünde bulundurularak araştırma verilerinin analizi ortaya konulmuştur.

Bulgular ve Tartışma

1. *şuyla geldi bile dört türlü hâl
ol şafâdur hem şehâ lutf u vişâl* (2b/10)

"Su ile birlikte dört türlü hal geldi; berraklık, cömertlik, iyilik ve mutluluk."

Yukarıdaki beyitte; suyun berraklık, cömertlik, iyilik ve mutluluk gibi olumlu insani özelliklerin meydana gelmesine vesile olduğu ifade edilmiştir. Şeffaflık, temizlik, saflık gibi özelliklerle nitelendirilen, hayatın devam etmesinde temel bir unsur olan su kavramı, insan karakterini oluşturan iyi özellikler ile bağdaştırılarak metaforlaştırılmıştır. Sonuç olarak bu beyitte "Olumlu insani özellikler, sudur." metaforu kullanılmıştır. Bu bağlamda su, kaynak alanı; olumlu insani özellikler ise hedef alanı ifade eder.

2. *gör alçaklığı ağıdı ırmağ oldu
ağa ağa denize varmağ oldu* (17a/155)

"Alçak gönüllüğe bak, ırmak gibi aktı (büyüdü); aka aka denize (hedefine) ulaştı."

Yukarıdaki beyitte alçak gönüllülük, ırmağa benzetilmiştir. Alçak gönüllü olma özelliği arttıkça tıpkı suyun birikerek ırmak ve denize dönüşmesi gibi iyi olan huyların büyüyerek insan karakterinin bir özelliğini oluşturması anlatılmıştır. Özçelik (2010), ırmakların denize akması durumunu tasavvuf açısından ele alarak şu açıklamayı yapmıştır:

“Nerede bir damla su var ise bu, denize işaret olacak dolayısıyla her damla cem makamına ulaşmak için denize koşacak, her ırmak denize doğru akacaktır. Damlanın denize karışması, vuslatı yani tevhidi ifade edecektir.”

Sonuç olarak bu beyitte “Alçak gönüllülük, ırmaktır.” metaforu kullanılmıştır. Dolayısıyla ırmak, kaynak alanı; alçak gönüllülük ise hedef alanı temsil eder.

3. *deñiz olanlara gevher muhâl mi
şadefler dür töludur zer muhâl mi* (17b/159)

“Denize varanlara (hedefe ulaşanlara) mücevher, inci dolu sedef ve altına (değerli şeylere) ulaşmak zor mudur?”

İnci, deniz hayvanlarının içinde oluşan değerli bir taştır. Dolayısıyla denizde bulunur. Beyitte deniz, içinde değerli maddelerin olduğu bir yapıya benzetilmiştir. Denizdeki değerli eşyalara ulaşanların da yalnızca değerli kişiler olacağı aktarılmıştır. Bu bağlamda beyitte “Değerli kişiler, denizdir.” metaforu kullanılmıştır. Deniz, kaynak alanı; değerli kişiler ise hedef alanı olarak kullanılmıştır.

4. *ki her bir mevcde bir kân bulasın
dür ü yâkûtıla mercân bulasın* (17b/160)

“Her bir dalgada bir kaynak bulabilirsin; inci, yakut ve mercan bulabilirsin.”

Denizde meydana gelen dalgaların varlığında bile inci, yakut, mercan gibi kaynaklara ulaşılabilceği aktarılmıştır. Denizdeki en kıymetli unsurlara yalnızca dalgalarla baş etmesini bilenlerin sahip olacağı dile getirilmiştir. Daha detaylı bir düşünme sonucunda bu beyti gerçek yaşamla bağdaştırdığımızda insanın başına gelen zorlu durumların aslında onu güzel bir sonuca ulaştırdığı yorumu çıkarılabilir. Beyitte geçen dalga, inci, mercan sözcüklerinin kullanımı, su-deniz metaforunu meydana getirmiştir. Sonuç olarak beyitte “Hayat, dalgalı bir denizdir.” metaforu kullanılmıştır. Dalgalı deniz, kaynak alanı; hayat ise hedef alanı temsil etmiştir.

5. *gözet sabrı ki tâ sen kân bulasın
şabır bekleriseñ mercân bulasın* (29b/292)

“Sabra önem verirsen maden ocağı bulursun eğer sabrı korursan mercan bulursun.”

Yukarıdaki beyitte, sabırlı olanların mercanı bulabileceği belirtilmiştir. Bilindiği üzere mercan, denizde yaşayan canlılardan biridir. Dolayısıyla beyitte mercan sözcüğü kullanılarak deniz metaforu meydana getirilmiştir. Hayattaki zorluklar karşısında sabırla mücadele edenlerin mükâfatlandırılacağı gibi denizdeki dalgaları aşanların da amacına ulaşacağı durumuna gönderme yapılmıştır. Sonuç olarak bu beyitte “Hayat, dalgalı bir denizdir.” metaforu kullanılmıştır. Dalgalı deniz, kaynak alanı; hayat ise hedef alanı temsil eder.

6. *hısâbı her kimüñ yarına kaldı
tut eyle kim balığı taşa şaldı* (42a/427)

“Her kimin hesabı yarına kaldıysa balığı (deniz) dışına atmış (iş işten geçmiş) demektir.”

Balığı denizin dışına atmak tabiri, “iş işten geçmek” şeklinde çevrilmiştir. Balık, denizde hayat bulan bir canlıdır ve deniz dışındaki bir yerde yaşamını sürdürmesi düşünülemez. Beyitte zamanında yapılmayan işin önemini yitirdiği düşüncesine gönderme yapılmıştır. Nasıl ki balık, deniz dışında bir ortamda hayatta kalamıyorsa zamanında yapılmayan işin de bir anlamının olmadığı fikri aktarılmıştır. Dolayısıyla balık, denizde yaşayan bir canlı olduğu için beyitte deniz metaforunun kullanımından söz edilebilir. Sonuç olarak bu beyitte “Ertelemek, nefessiz bırakmaktır / helak etmektir.”

metaforu kullanılmıştır. Nefessiz bırakmak / helak etmek, kaynak alan; ertelemek, hedef alanı ifade eder.

7. *‘ömür geçdi dahı uyanmağūñ yoğ*
kīñ ğaybet şuyına ğanmağūñ yoğ (48b/503)

“Ömrün geçti henüz uyanacağıın yoğ; kin ve dedikodu suyuna (eylemine) kanacağıın yoğ.”

Beyitte kin ve dedikodu, su ile ilişkilendirilmiştir. Kin ve dedikodu, deniz suyu gibidir; içtikçe kanamazsın, daha fazlasını içersin, sonunda da seni helak eder. Dolayısıyla bu durum, denizde oluşan girdap gibi insanı kendine çekerek yanlışa sürükleyebilir. Tasavvufta kullanılan *mevc-i sâni* (ikinci dalga) terimi, Erginli (2006, s. 670) tarafından kin sıfatını da içeren bir unsur olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda deniz – dalga ilişkisi kurulabilir. Sonuç olarak beyitte “Kin ve dedikodu, deniz suyudur.” metaforu kullanılmıştır. Deniz suyu, kaynak alanı; kin ve dedikodu ise hedef alanıdır.

8. *mağāmını yığarısañ tã‘atıla*
murâduña iresin devlet ile (54a/560)

“(Şeytanın) evini ibadetle yıkarsan mutlulukla isteklerine kavuşursun.”

Beyitte geçen “ibadetle yıkamak” deyiimi, su metaforuna işaret eder. Suyun arındırma ve temizleme işlevi, insanın yaptığı ibadetler sayesinde manevi açıdan arınmasıyla bağdaştırılmış ve bu durumun ibadet edenlerin dünyadaki isteklerine ulaşmasında etkili olduğu aktarılmıştır. Dolayısıyla beyitte “İbadet, sudur.” metaforu kullanılmıştır. Su, kaynak alan; ibadet, hedef alanıdır.

Sonuç

1. *Risâletü'n-Nushiyye'* de su metaforu bulunan 8 beyit tespit edilmiştir.
2. Su metaforu; insan karakterini oluşturan iyi özellikler, alçak gönüllülük, değerli kişiler, hayat, inci, sedef, dalga, mercan, yakut, balık, kin, dedikodu ve ibadet kavramları ile birlikte beyitlerde ortaya çıkmıştır.
3. Beyitlerde kullanılan ırmak ve deniz sözcükleri, su metaforunu temsil etmiştir.
4. Metaforun yapısını oluşturan hedef alan kısmında; olumlu insani özellikler, alçak gönüllülük, değerli kişiler, hayat, ertelemek, kin, dedikodu ve ibadet kavramları kullanılmıştır. Kaynak alan bölümünde ise su, ırmak, deniz, dalgalı deniz, deniz suyu ve nefessiz bırakmak kavramlarının kullanıldığı tespit edilmiştir.
5. Su metaforu, divanda çoğunlukla insan karakterini oluşturan iyi özellikler, alçak gönüllülük, değerli kişiler, hayat ve ibadet gibi olumlu çağrışımlar içeren sözcüklerle görülürken iki beyitte kin, dedikodu ve ertelemek gibi olumsuz anlam içeren sözcüklerle birlikte kullanılmıştır.
6. Su metaforu; inci, sedef, dalga, mercan, yakut, balık gibi somut kavramlar ile birlikte kullanılmıştır. Aynı zamanda insan karakteri, kin, dedikodu, alçak gönüllülük, ibadet gibi soyut kavramlar ile birlikte de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, C. III. Ankara: TDK Yayınları.
- Aristoteles (1987). *Poetika* (Çev. İsmail Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ayık, H. (2009). Düşünceден Dile Felsefe ve Metafor. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 55-73.

- Aytekin, G. (2021). Metafor ve Psikoterapi, <https://www.psikolojiarsiv.com/metafor-ve-psikoterapi/>, [Erişim tarihi: 12.11.2021].
- Boz, E. (2012). *Risâletü'n-Nushiyye (Fatih Nüşhası)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Coşkun, M. (2014). *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics (Sixth Edition)*. USA: Blackwell Publishing.
- Çatak, A. (2015). Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Mesnevi Adlı Eserinde Su Metaforu. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 35-65.
- Çiçekler, A. N. ve Aydın, T. (2019). Kavramsal Metafor Kuramı ve Belagat: Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 14-26.
- Demir, C. ve Karakaş Yıldırım, Ö. (2019). Türkçede Metaforlar ve Metaforik Anlatımlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1085-1096.
- Eker, Ö. (2021). *Kutadgu Bilig Metaforları*. Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Erginli, Z. (2006). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kalem Yayınevi.
- Gürkan, S. L. (2009). Su. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37. İstanbul: TDV Yayınları.
- Hartmann, R. & James, G. (2002). *Dictionary of Lexicography*. London and New York: Routledge.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karaağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Koca Sarı, S. (2012). *Kutadgu Bilig'de Metafor*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: TDK Basımevi.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi*, C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özçelik, M. (2010). Suya Can Gözüyle Bakmak, <https://www.tyb.org.tr/mustafa-ozcelik-yazdi-yunus-emrenin-su-yorumu-1472h.htm>, [Erişim tarihi: 28.11.2021].
- Şahan, K. (2014). *Türk Şiirinde Metafor (1923-1960)*. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniv.
- Tatçı, M. (1990). *Yûnus Emre Dîvânı*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniv.
- Toklu, O. (2003). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri], <https://sozluk.gov.tr/>, [Erişim tarihi: 05.08.2021].
- Yıldırım, A. (2018). Mevlânâ'nın Mutlak Varlık'ı Deniz Metaforu ile Anlatma Üslubu. *The 2nd international congress on mysticism in the works of Mowlana*, Nisan 2018, İran: University of Mohagheh Ardabili.